

ΚΡΙΤΙΚΟΝ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

G. HOFMANN S. J. Griechische Patriarchen und Römische Päpste. Untersuchungen und Texte. III. Patriarch Kyrillos Lukaris und die Römische Kirche (Orientalia Christiana vol. XV—1) Roma 1929—II2. Patriarch Athanasios Patellaros, Seine Stellung zur Römischen Kirche (Orientalia Christiana, vol. XIX—2) Roma 1930.—II3, Patriarch Kyrillos Kontaris von Berröa, Sein Anschluss an die Katholische Kirche und sein Heldenhafter Tod. Anhang: Patriarch Parthenios I und Rom (Orientalia Christiana vol. XX—1) Roma 1930.

Συνεπληρώθησαν τριακésια έτη αφ' ότου κατά Μάρτιον τοῦ 1629 έδημοσιεύθη επ' όνόματι τοῦ Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως ή διαδόχου 'Όμολογια πίστεως, ή τεσοῦτον προκαλέσασα θόρυβον. 'Αλλ' έξακολουθει νά συζητηται έτι τó ζήτημα τοῦ Λουκάρεως. 'Ο έκ τοῦ τάγματος τών 'Ιησουϊτών συγγραφεὺς τῆς α'. άνωτέρω πραγματείας Γεώργιος Hofmann άνέλαβε ν' άπροσειη από τοῦ εἰς δ' άνήκει τάγματος τήν επαναλαμβανομένην κατηγορίαν ότι τοῦτο παρεσκεύασε τήν τραγωδίαν τοῦ διαπρεπεστάτου εκείνου Πατριάρχου ΚΠόλεως. Δημοσιεύει δέ διάφορα κείμενα εκ τών 'Αρχείων τοῦ Βατικανού και εξ άλλων πηγών πρὸς καθορισμόν τῆς σχέσεως τοῦ Λουκάρεως πρὸς τήν Ρωμαϊκήν 'Εκκλησίαν και ταύτης πρὸς αὐτόν. Παρουσιάζει τόν Λούκαριν τρις δῆθεν άναγνωρισαντα τόν Πάπαν Ρώμης και τήν Ρωμαϊκήν 'Εκκλησίαν, τῷ 1601, τῷ 1608 και τῷ 1626. 'Ω; πρώην άπόδειξιν προσάγει τήν γνωστὴν έπιστολήν τοῦ Λουκάρεως από 24 'Ιανουαρίου 1601 πρὸς τόν λατίνον 'Αρχιεπίσκοπον Λεοντοπόλεως (Lemberg) Δημήτριον Σολικέσκιον, ήν έδημοσίευσεν δ Πέτρος Σκάργας και ήν άπεκέρυεν δ Λούκαρις. Τό περιεχόμενον τῆς έπιστολῆς ταύτης άντιβαίνει πρὸς δ,τι έπραττε και έγραφεν δ Λούκαρις κατά τήν έποχήν εκείνην. 'Οθεν κοινή έπικράτησε γνώμη, καθ' ήν δ 'Ιησουϊτης Σκάργας υπέρβην δ συντάκτης αὐτῆς. 'Αντίγραφα τῆς έπιστολῆς σώζονται δύο, εν από τοῦ έτους 1630, όπερ άπέστειλεν εἰς Ρώμην δ Ρουθίνιος 'Επίσκοπος 'Ιωσήφ Velamin Rutski, και έτερον εἰρηθεν μεταξὺ τών έγγράφων τοῦ Γάλλου Πρεσβευτοῦ εν ΚΠόλει κέμητος de Cesy. 'Αλλ' ή ύπαρξις τών αντίγράφων δέν άποδεικνύει τήν γνησιότητα τῆς έπιστολῆς, ήν διαρρήξην άπέκρουεν δ Λούκαρις. 'Η μαρτυρία τοῦ Κανάκη Ρώσση, λατίνου τó φρόνημα, και προπαγανδιστοῦ, μνημενεύσαντος τοιαύτης έπιστολῆς εν εκθέσει αὐτοῦ

πρὸς τὴν ἐν Ρώμῃ προπαγάνδαν ἀπηχεῖ ἀπλῶς τὴν παρὰ λατίνοις διάδοσιν.

Ὁ αὐτὸς Ρώσσης τῇ 25 Μαΐου 1627 ἔγραψεν ὡσχύτως ἐκ ΚΠόλεως ὅτι ὁ Δούκαρις ὡς Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας τῇ 7 Νοεμβρίου 1608 ἔγραψε πρὸς τὸν Παῦλον ε'. Πάπαν Ρώμης ἐπιστολὴν, ἐν ἣ ἀνεγνώριζεν δῆθεν αὐτὸν ὡς διάδοχον τοῦ Ἀπ. Πέτρου, κεφαλὴν τῆς καθόλου Ἐκκλησίας καὶ ὡμολόγει τὴν ὀρθότητα τῆς λατινικῆς διδασκαλίας. Ὁ G. Hofmann ἀνεῦρε πράγματι τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἐν τῷ Ἀρχεῖῳ τοῦ Βατικανοῦ. Ἀλλὰ τὸ περιεχόμενον αὐτῆς ἀναιρεῖται ὑπ' ἄλλων ἐγγράφων καὶ δημοσιευμάτων τοῦ Λουκάρως. Πῶς ἦτο δυνατόν νὰ γράφῃ μὲν ἰδιαιτέρως πρὸς τὸν Πάπαν Παῦλον ὅτι ἀνεγνώριζεν αὐτὸν ὡς κεφαλὴν τῆς καθόλου Ἐκκλησίας (universalis enim es pastor ac in terris caput ecclesiae), δημοσίᾳ δὲ πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν ἀπευθυνόμενος νὰ ὀνομάζῃ τὸν αὐτὸν Πάπαν «ἐντίχριστον», «Σαρδανάπακλον καὶ Ἡλιοθάβαλον»; Ὁ G. Hofmann προσάγει καὶ ἐπιστολὴν ἀνέκδοτον τοῦ Κυρίλλου Λουκάρως πρὸς τὸν Προτεστάντην Festus Hommius, ἐν ἣ λέγονται καὶ τὰ ἑξῆς: «Nōn desunt, non dormiunt, non cessant boni jesuitae nos διαβάλλειν ἀκορέστως diabolique officium implere, aulam romanam adversum nos excitantes. Hinc minae, varia consilia, Romae in congregatione de propaganda fide mobi plures excogitati, un me vel bonum christianum efficiant vel crucifigant». Τὰ χαρακτηριστικώτατα ταῦτα ἐξηγοῦσι πῶθεν προήρχοντο αἱ ὁμολογαὶ πίστεως καὶ αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Λουκάρως, ὅστις καὶ εἰδικὴν πραγματείαν ἐν εἴδει διαλόγου συνέταξε κατὰ τῶν Ἰησουϊτῶν.

Ὁ G. Hofmann πειράεται ἐν τῇ πρώτῃ τῶν ἀνωτέρω πραγματειῶν αὐτοῦ ἵνα παραστήσῃ τοὺς Ἰησουϊτας μᾶλλον παθόντας παρὰ Κυρίλλου τοῦ Λουκάρως καὶ ἵ' ἀναίρεσῃ τὰς ἀντιθέτους εἰδήσεις. Ἀλλὰ προσκομίζει ἐκ τῶν Ἀρχείων τῆς Προπαγάνδας νέα στοιχεῖα, ἐξ ὧν καταφθινεται ὁ διεξαχθεὶς παρ' αὐτῆς ἀγριὸς καὶ ἀπάνθρωπος πόλεμος κατὰ τοῦ Λουκάρως καὶ τὰ δαπανηθέντα προσὰ πρὸς ἐξόντωσιν αὐτοῦ. Ὁ Δούκαρις ἐν τινι τῶν δημοσιευομένων ὑπὸ τοῦ G. Hofmann κειμένων ἔγραψεν ὅτι ἡ Αὐλή τῆς Ρώμης καὶ οἱ Ἰησουῖται μετήρχοντο «κάθε λογῆς ἐνέδραν μὲ πολλὰ πανουργήματα» καταδιώκοντες καὶ ζημιοῦντες τὸν πατριάρχην, ἐπιδιώκοντες τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ «καὶ τὸν ἀφανισμόν τοῦ Πατριαρχείου καὶ ὅλης τῆς Ἐκκλησίας τῶν Γραικῶν». Τοῦτο ἐπιμαρτυροῦσιν αὐτὰ τὰ ἐν τῇ ἀνωτέρω πραγματείᾳ περὶ Κυρίλλου τοῦ Λουκάρως πρᾶσιθέμενα κείμενα.

Ἡ β'. πραγματεία εἶναι: ἀφιερωμένη εἰς τὸν Πατριάρχην ΚΠ. Ἀθανάσιον Πτελλάρον, περὶ τοῦ ὁποῦ δημοσιεύει δαψιλέστατα κείμενα ἐκ τῶν Ἀρχείων τοῦ Βατικανοῦ καὶ τῆς Προπαγάνδας. Ἐκ Κρήτης κατα-

γόμενος ὁ Ἀθανάσιος κατὰ τὸ ἔτος 1620 ἦτο ἤδη Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης καὶ διεκρίνετο ἐπὶ τῇ μεγάλῃ αὐτοῦ μορφώσει καὶ δραστηριότητι. Κατὰ Νοέμβριον δὲ τοῦ ἔτους ἐκείνου μετέσχε τῆς ἐν ΚΠόλει Συνόδου, ἣτις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τιμοθέου β'. ἐξελέξατο Πατριάρχην ΚΠ. τὸν Κύριλλον Λούκαριν, μεθ' οὗ συνειργάσθη ὁ Πατελλάρος. Ἐν ΚΠόλει ἐγνωρίσθη οὗτος μετὰ τοῦ λατίνου τὸ δόγμα ἱερέως Ἀλεξάνδρου Βασιλοπούλου, ὃν συνώδευσεν εἰς Ἅγιον Ὄρος, μεταβάντα ἐκεῖ κατ' ἐντολὴν τῆς ἐν Ρώμῃ προπαγάνδας. Ἄλλ' ὡσαύτως ἐγνωρίσθη καὶ μετὰ τοῦ Πρεσβυτοῦ τῆς Ὀλλανδίας Κορνηλίου Haga καὶ τοῦ ἱερέως τῆς Πρεσβείας Ἀντωνίου Leger, οἵτινες ὡς εἰκάζει ὁ αἰδ. G. Hofmann προέτειναν καὶ εἰς αὐτὸν νὰ μετάσχη τῆς εἰς τὴν ἀπλοελληνικὴν γλῶσσαν μεταφράσεως τῆς Ἀγ. Γραφῆς.

Τῇ 7 Μαρτίου 1634 ἐξορισθέντος τοῦ Κυρίλλου Λουκάρεως ἐξελέγη ὁ Ἀθανάσιος Πατελλάρος Πατριάρχης ΚΠόλεως, ἀλλὰ μόνον ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας ἐκρατήθη ἐν τῇ ταρασσομένῃ θρόνῳ. Ἐξορισθεὶς δὲ εἰς Ζάκυνθον, ἐξωτερικῶς ἐφάνη ἀποδεχθεὶς τὴν λατινικὴν πίστιν.

Μὴ τυχὼν ἀδείας νὰ μεταβῇ εἰς Ρώμην ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἀνατολὴν διὰ τῆς Ἑνετίας ὅπου ἐφθασε τῇ 25 Ὀκτωβρίου 1635 καὶ παρέμεινεν ἐκεῖ μέχρι τοῦ ἐπιόντος ἔτους, ζητῶν παρὰ τῶν ἐν Ρώμῃ νὰ ὑποστηριχθῇ ὅπως ἀνακτήσῃ τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον. Περὶ τούτου ἔγραψε διὰ μακρῶν καὶ ἐκ Ραγούζης τῇ 24 Μαΐου 1636, παραπονούμενος διότι οἱ ἐν Ρώμῃ δὲν ἐνήργησαν τὰς παρασχεθείσας εἰς αὐτὸν μεγάλας ὑποσχέσεις. Ὁ Ἀθανάσιος Πατελλάρος ἐζήτηε καὶ μέσα οἰκονομικὰ πρὸς καταπολέμησιν τοῦ Κυρίλλου Λουκάρεως ὃν ἐθεώρει αἰρετικὸν Καλβινιστὴν καὶ τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Κυρίλλου Κονταρῆ, ὃν μοιχὸν ἀπεκάλεε ὡς καταλαβόντα παρανόμῳ τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον. Μάτην προσδοκήσας ἐπικουρίαν ἐκ Ρώμης μετέβη ὁ Πατελλάρος εἰς ΚΠολιν καὶ μετὰ ματαίας ἀποπειράς συμβιβασμοῦ ἀπεπειράθη νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Κονταρῆ (1639), ἀλλ' ἀποτυχὼν μετέβη κατὰ Μάρτιον τοῦ 1643 εἰς Μολδαυίαν. Διέμεινε δὲ ἐν τινὶ Μονῇ παρὰ τὸ Ἰάσιον συγγράψας εἰς στίχους ἠρωελεγειακοῦς ἐγκώμιον εἰς τὸν ἡγεμόνα Μολδοβλαχίας Βασιλείον. (Ἐξεδόθη ὑπὸ Α. Π. Κεραμέως, ἐν Βουκουρεστίῳ 1909). Τῇ βοηθεῖα δὲ τούτου τῇ 1652 κατώρθωσεν ὁ Ἀθανάσιος Πατελλάρος νὰ ἐκλεγῇ τὸ β'. Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, ἀλλὰ δι' ὀλίγας μόνον ἡμέρας. Κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῆς ἀπομακρύνσεώς του ἀπὸ τοῦ θρόνου, ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῶν ἁγ. Ἀποστόλων, κατὰ τὰς πληροφορίας τοῦ λατίνου Ἐπισκόπου Σιούρνης Ἰακίνθου, ὁ Ἀθανάσιος ἀπαγγέλλας ὀμιλίαν ἐπὶ τοῦ χωρίου «Σὺ εἶ Πέτρος καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μοι τὴν Ἐκκλησίαν» εἶπεν ὅτι οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ Σωτῆρος δὲν ἀνεφέροντο μόνον εἰς τὸν Πέτρον ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς Ἀποστόλους. Ἐναντίον τῆς ὀμιλίας ἐκείνης ὁ λατινόφωνος Ἀθανά-

σις ὁ Κύπριος συνέγραψε καὶ ἐδημοσίευσεν τῷ 1655 εἰδικὴν πραγματείαν.

Δύο μῆνας μετὰ τὴν παύσιν αὐτοῦ ὁ Ἀθανάσιος Πατελλάρος μετέβη πάλιν εἰς Ἰάσιον ἐκεῖθεν δὲ μεταβὰς εἰς Ρωσίαν ἀφίκετο εἰς Μόσχαν τῇ 16 Ἀπριλίου 1653 καὶ μετὰ ἕξ ἡμέρας παρουσιάσθη εἰς τὸν Τσάρον Ἀλέξιον. Ἐπανακάμπτων δὲ εἰς Ἰάσιον ἀπεβίωσεν ἐν τῇ Μονῇ Λούμπνι (τῆς Οὐκραίνης), τῇ 5 Ἀπριλίου 1654.

Περὶ τοῦ Ἀθανασίου Πατελλάρου ἱκανὰ ἐγράφησαν μέχρι τοῦδε, ἀλλ' ὁμολογουμένως ὁ αἰδ. G. Hofmann ἐν τῇ ἀνωτέρῳ πραγματείᾳ του παρέχει ἕξ ἐγγράφων ἀνεκδότων μέχρι τοῦδε τὰς ἀκριβεστέρας πληροφορίας, ἃς συνωψίσαμεν ἀνωτέρω. Ἐπομένως δὲν εἶναι ἀληθές ὅτι τρις ἐπατριάρχησεν ὁ Ἀθανάσιος Πατελλάρος, (ὡς ἐσημείωσαν ὁ Ἀθ. Ὑψηλάντης, ὁ Μελέτιος Ἀθηνῶν, ὁ Μαθαῖς καὶ ὁ Παπαρρηγόπουλος). Εἶναι ἀληθές ὡς καὶ ἡμεῖς ἀλλαχοῦ ἐσημείωσαμεν (Κύριλλος Δούκαρις, σ. 64), ὅτι τὸ πρῶτον ὑποστηρίχθεις ὑπὸ τῶν Ἰησουϊτῶν καὶ λατινοφρόνων ἐγένετο Πατριάρχης, ἀλλὰ τὸ β'. ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τοῦ Βασιλεῦς ἡγεμόνος Μολδοβλαχίας. Ἀληθές ὅτι ἐν Ἀγκῶνι εὐρισκόμενος ὑπέγραψεν ὁμολογίαν πίστεως, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀληθές ὅτι μετέβη εἰς τὴν Ρώμην, ὡς ἐσημείωσεν ὁ μακαρίτης Παπαδέπουλος Κεραμεὺς (Διάφορα Ἑλληνικὰ γράμματα, σ. 17). Ὅτι δὲ ὁ Ἀθανάσιος Πατελλάρος παρέμεινεν ὀρθόδοξος καὶ μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς ὁμολογίας κατεδεικνύεται ἐκ τῆς ὄλης ἀνωτέρω β'. πραγματείας.

Τέλος ἡ γ'. πραγματεία εἶναι ἀφιερωμένη εἰς τὸν Κύριλλον Κονταρῆν. Προσάγονται ἐν αὐτῇ νέα ἀνέκδοτα κείμενα ἐκ τῶν Ἀρχείων Ρώμης, ἕξ ὧν πιστοῦται ἡ ἀφοσίωσις αὐτοῦ εἰς τὴν λατινικὴν Ἐκκλησίαν. Ἡ ἀφοσίωσις αὕτη ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός καθ' ὃ μεταβὰς ὁ Κονταρῆς ἐκ τῆς πατρίδος αὐτοῦ Βερροίας εἰς ΚΠολιν, 25εῖτης περίπου τὴν ἡλικίαν ἐζήτησεν, ἵνα σπουδάσῃ παρὰ τοῖς Ἰησουϊταῖς. Ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Διονύσιος Guilier παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν δωμάτιον ἐν τῇ οἰκίᾳ τῶν Ἰησουϊτῶν καὶ ἐδίδαξεν εἰς αὐτὸν τὴν φιλοσοφίαν ἐπὶ πέντε μῆνας. Ἐκλεγείς Μητροπολίτης Βερροίας ὁ Κονταρῆς ἐδέχθη τὴν θέσιν ἐκείνην μετὰ τὴν ἐπιδοκιμασίαν τοῦ διδασκάλου του. Ἀλλὰ καὶ Πατριάρχης γενόμενος συνεβουλεύετο αὐτόν. Διετῆρει δὲ πρὸς αὐτὸν ἀλληλογραφίαν μετὰ τὴν ἐκ ΚΠόλεως ἀπομάκρυνσίν του εἰς Ρώμην. Στενῶς συνεδέετο ὡσαύτως ὁ Κονταρῆς μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ἐν ΚΠόλει Φραγκισκανῶν A. de Fossés. Ἀλλ' ἡ ἐπίσημος προσέλευσις τοῦ Κυρίλλου Κονταρῆ εἰς τὸν παπισμὸν ὀφείλεται εἰς τὸν ἐν ΚΠόλει Πρεσβευτὴν τῆς Αὐστρίας Schmidt.

Κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1637 ἔγραψε τὸ πρῶτον ὁ Κονταρῆς ἐκ ΚΠόλεως πρὸς τὸν Πάπαν Ρώμης Οὐρβανὸν ζ'. ἦν δημοσιεύει ὁ G. Hofmann, ἰταλιστὶ σωζομένην. Ἐκτοτε δὲ ἀναπτύσσει στενὰς σχέσεις πρὸς

τοὺς ἐν Ρώμῃ, ὅπως τῇ βοηθείᾳ αὐτῶν ἀποκρούσῃ μὲν τὸν Κύριλλον Λούκαριν στερεωθῆ ὃ ἐν τῷ Πατριαρχικῷ θρόνῳ. Ἡ ἐν Ρώμῃ Ἐπιτροπὴ τῆς Προπαγάνδας, ἐπικοινωνοῦσα πρὸς τὸν Κονταρῆν διὰ τοῦ ἐν ΚΠόλει «Πατριαρχικοῦ Βικαρίου» Petricca de Sonnino, ἀπέστειλε δι' αὐτοῦ τὸ πρῶτον ποσὸν χρημάτων (4.200 ρεάλια), ὅπως δοθῶσιν εἰς αὐτὸν ἐὰν ἐδέχετο νὰ ὑπογράψῃ λατινικὴν ὁμολογίαν πίστεως!!! Ὁ δυστυχὴς Κονταρῆς ἐδίστασε νὰ ὑπογράψῃ τὸ προσαχθὲν εἰς αὐτὸν σχέδιον ὁμολογίας, ἰδίως ἕνεκα τοῦ Filioque, ἐν τῷ μεταξὺ δὲ χρόνῳ κατώρθωσε τὸ γ'. νὰ καταλάβῃ τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον ὑποσχεθεὶς προφορικῶς μόνον ὅτι θὰ ὑπέγραφε τὴν ὁμολογίαν. Ἡ Προπαγάνδα διὰ τοῦ Schmidt ἐπέμεινε ζητοῦσα τὴν ὑπογραφήν τῆς ὁμολογίας, ἀπέστειλε δὲ νέον ποσὸν ἐκ 4,000 ταλήρων. Ὁ Κονταρῆς οὕτως ἐξευτελιζόμενος ἐδήλου ἐν ἰδιαιτέρα συνεντεύξει μετὰ τοῦ Schmidt, ὅτι θὰ ὑπογράψῃ οὐχὶ ἐξ ἀγάπης πρὸς τὰ χρήματα ἀλλ' ἐξ ἀγάπης πρὸς τὴν πίστιν. Τέλος τῇ 15 Δεκεμβρίου 1638 ὑπέγραψε σχέδιον ὁμολογίας λατινιστὶ συντεταγμένης μετὰ τῆς ἐξῆς δηλώσεως. «*Ἡ Ὁ Κωνσταντινουπόλεως ἐλέω Θεοῦ Πατριάρχης Κύριλλος, ὁ ἐκ Βεργολίας, ταύτην τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως ὁρθὴν εἶναι ὁμολογῶ καὶ οὕτω φρονῶ. Καὶ τῷ μακαριωτάτῳ ρωμαίῳ ἀρχιερεῖ, τῷ πατρὶ καὶ δεσπότῃ ἐμῷ, τὴν ὑπακοὴν ὑπαισχνοῦμαι καὶ ὁμνυμι. Τῷ ἀχλῆ' δεκεμβρίου ιε', ἐνδικτιῶνος Ϛ'.*» Ἡ ὑπογραφή τῆς ὁμολογίας ἐγένετο ἐνώπιον τοῦ Schmidt καὶ τοῦ Petricca, οἵτινες καὶ ἐγγράφως ἐβεβαίωσαν τοῦτο. Ὁ οὕτως ἐκδίασθεις πρὸς ὑπογραφήν λατινικῆς ὁμολογίας Κονταρῆς, μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἔγραψεν εὐχαριστήριον γράμμα πρὸς τὸν Πάπαν Οὐρβανὸν η'. «ἐπὶ κλίνης κείμενος», διότι ἦτο ἀσθενής, ὁ δὲ Schmidt τῇ 19 Δεκεμβρίου 1638 ἀγγέγειεν εἰς τὸν Πάπαν ἐπισήμως τὴν μετάθεσιν τοῦ Κυρίλλου Κονταρῆ εἰς τὴν λατινικὴν Ἐκκλησίαν!

Ἄλλὰ τὰ περαιτέρω εἶναι γνωστά. Ὁ προδοὺς τὴν ὀρθοδοξίαν Κύριλλος Κονταρῆς κατὰ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1639 ἀπεμακρόνθη τοῦ Πατριαρχείου, συνελήφθη ὑπὸ τῶν τουρκικῶν Ἀρχῶν καὶ ἐφυλακίσθη, ἐξωρίσθη εἰς Ἀλγέριον. Τὴν νύκτα τῆς 24 Ἰουνίου 1640 ὁ Τούρκος πασᾶς τῆς Τύνιδος καλέσας αὐτὸν παρ' ἑαυτῷ προὔτεινεν εἰς αὐτὸν ἵνα δεχθῆ τὸν ἰσλαμισμόν καὶ μείνῃ ἐλεύθερος. Ὁ Κύριλλος ἀπέκρουσε τὴν ἀπαισίαν πρότασιν. Ὁ πασᾶς παρέδωκεν αὐτὸν εἰς τὸν δῆμιον πρὸς ἀπαγχονισμόν. Δις ἐκόπη τὸ σχοινίον τὸ περισφίγγον τὸν τράχηλον. Τέλος ἀπεπνίγη ὁ μάρτυς Πατριάρχης, εἰπὼν τὰς λέξεις τοῦ Σωτῆρος «εἰς χεῖράς σου παρατίθημι τὸ πνεῦμά μου».

Ὁ G. Hofmann δημοσιεύει πλεῖστα κείμενα, λεπτομερῶς ἐκτιθέμενα τὸ μαρτυρικὸν τέλος τοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου Κονταρῆ. Ἐν τέλει δὲ τῆς πραγματείας προσάγει εἰδήσεις τινὰς σχετικὰς πρὸς τὰς ἐνεργείας τοῦ Πατριάρχου ΚΠ. Παρθενίου α'. κατὰ τοῦ Καλδινισμού

καὶ τινὰς ἐπὶ ἰδιωτικῶν μᾶλλον ζητημάτων σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴν τῆς Προπαγάνδας ἐν Ρώμῃ.

Ἐν γένει· αἱ πραγματεῖαι τοῦ αἰδ. G Hofmann εἶναι ἀξίαι πολλῆς προσοχῆς, διότι στηρίζονται ἐπὶ ἀνεκδότων κειμένων καὶ ἐγγράφων, ἀναφέρονται δὲ εἰς μίαν τῶν σπουδαιότερων ἐποχῶν τῆς νεωτέρας ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν καὶ παρέχουσι ἀκριβεῖς πληροφορίες περὶ τῶν συνδεθέντων πρὸς τὰ μεγάλα γεγονότα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης προσώπων. Ἀπεδεικνύεται δὲ καὶ ἐκ τῶν προσαγομένων λεπτομερειῶν ὅτι καθ' ὅσον χρόνον ἡ Ἀγιοτάτη ἡμῶν Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἐδιώκετο ὑπὸ τῶν Τούρκων, καὶ ὑψίστου μαρτύριον ἀπεργραφίον ἢ λατινικὴ προπαγάνδα διὰ χρημάτων καὶ δι' ἄλλων ἀθεμίτων μέσων ἠγωνίζετο νὰ προσηλυτίσῃ ὠρισμένα πρόσωπα!

† Ο ΑΘΗΝΩΝ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

Kirsch, Dr. Johann Peter, o. Professor an der Universität Freiburg (Schweiz) und Direktor des Päpstlichen Instituts für christliche Archäologie zu Rom. Kirchengeschichte. Unter Mitwirkung von Andreas Bigelmair, Josef Greven und Andreas Veit herausgegeben. gr. 8° Freiburg im Breisgau, Herder. Erster Band: Die Kirche in der antiken griechisch-römischen Kulturwelt. Mit einer Karte. (XX u. 876 S.) 1930. 25.50. M.; in Leinwand 30 M.

Ὁ πρῶτος οὗτος τόμος τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, ἣν ὁ γνωστός ἐκδοτικὸς οἶκος Herder ἐν Freiburg im Breisgau ἀνέλαβεν ἵνα ἐκδώσῃ, συντάχθη ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Freiburg καὶ Δευθυνοῦ τοῦ ὑπὸ Πίου XI Ἰδουθέντιος ἐν Ρώμῃ Ἰνστιτούτου τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογίας Dr Johann Peter Kirsch, ὅστις εἶναι λίαν γνωστός καὶ ἐξ ἄλλων μὲν δημοσιευμάτων ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἐποπτείας ἐπὶ τῆς 5 καὶ 6ης ἐκδόσεως τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τοῦ Καρδινάλιου Hergenröther. Τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτοῦ ἐργασίαν ἐστήριξεν ὁ Kirsch ἐπὶ τῆς ἱστορίας ταύτης τοῦ Hergenröther, ἀλλὰ κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἐπιστημονικῶς ἐπεξεργάσθη τὰ θέματα τῆς Ἐκκλ. Ἱστορίας, ὥστε παρσκευάσεν ὅλως νέον ἔργον.

Περιλαμβάνει δὲ ὁ τόμος οὗτος τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν, ἀπὸ τῆς ἰδούσεως τῆς Ἐκκλησίας μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 3^{ου} αἰῶνος. Ἐξετάζει δηλονότι τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν πρώτην αὐτῆς ἀκμὴν καὶ ἀνάπτυξιν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ ἑλληνορωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν ἐκτίθεισιν ὁ σ. ἐν προθεσμίᾳ τὴν θρησκευτικὴν ζωὴν τῶν Ἑθνικῶν καὶ Ἰουδαίων κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ. Διαιρεῖ δὲ τὸ ὅλον ἔργον εἰς δύο βιβλία ἐξετάζων ἐν Α' μέροςὶ τὴν ἐμφάνισιν καὶ διαμόρφωσιν τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ ἐθνικοῦ ρωμαϊκοῦ Κράτους ἐν Β' τὴν διάδοσιν καὶ ἐσωτερικὴν ἀνάπτυξιν αὐτῆς ἐν τέλει τοῦ β' αἰῶνος, ἐν Γ' τὴν ἀνάπτυξιν καὶ πρώτην ἐξάνθισιν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Θεολογίας καὶ τὰς περὶ Ἀγίας Τριάδος δογματικὰς ἔριδας, ἐν Δ' τοὺς διωγ-

μοὺς κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ γ'. μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ δ'. αἰῶνος (250—313). Τὸ δεύτερον βιβλίον ἀφιερῶν ὁ σ. εἰς τὴν ἔκθεσιν τῆς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ Ρωμαϊκῷ Κράτει τῆς ἀρχαιότητος ἦτοι ἀπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου μέχρι τῆς ἐν Τρουλλῶ Συνοδου (313—692). Καὶ ἐν μὲν Α' τῷ μέρει ἐξετάζει τὴν νίκην τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν τῷ Ρωμαϊκῷ Κράτει καὶ τὴν πάλιν κατὰ τοῦ Ἀρειανισμοῦ, (313—395) ἐν Β'. τὰς μεγάλας χριστολογικὰς ἔριδας, τὴν ἀνάπτυξιν τῆς δυτικῆς Θεολογίας καὶ τὰς περὶ θείας Χάριτος ἔριδας (ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ δ'. μέχρι τέλους τοῦ ε'. αἰῶνος) καὶ ἐν Γ', μέρει τὴν κατάστασιν τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν ἀποσύνθεσιν τοῦ ρωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ (ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ε'. μέχρι τέλους τοῦ ζ'. αἰῶνος).

Ὡς καταφάνεται ἐκ τοῦ γενικωτάτου διαγράμματος τούτου ὁ σ. παρακολουθεῖ καὶ ἐρευνᾷ τὰ θέματα τῆς Ἐκκλησι. ἱστορίας χρονολογικῶς ἅμα καὶ πραγματικῶς, στρέφει τὴν προτοχὴν αὐτοῦ οὐ μόνον εἰς τὰ ἔξωτερικὰ γεγονότα ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὰς αἰρέσεις καὶ τὴν θεϊαν λατρείαν, εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ὀργάνωσιν τῆς Ἰσραρχίας, εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Θεολογίας εἰς πάσας καθόλου τὰς ἐκδηλώσεις τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς. Ἡ ἔκθεσις εἶναι αὐστηρῶς ἐπιστημονικὴ, στηριζομένη ἐπὶ τῶν πηγῶν, εἰς ἃ: παραπέμπει ὁ σ. ἐν ὑποσημειώσεσιν. Ἐν τέλει δὲ τοῦ τόμου παρατίθεται δαμνιστάτη βιβλιογραφία καταλαμβάνουσα ὑπὲρ τὰς ὀνδοήκοντα σελίδας καὶ ἀναγομένη εἰς τὰ ἐπιμέρους κεφάλαια, μεθ' ὃ ἐπακολουθεῖ λεπτομερῆς ὀνοματικὸς καὶ πραγματικὸς πίναξ.

Τοιοῦτον εἶναι τὸ πλούσιον περιεχόμενον τοῦ ὀγκώδους τόμου τούτου τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας. Χωρὶς νὰ εἰσέλθωμεν εἰς λεπτομερείας ἐτέρας καὶ χωρὶς νὰ σημειώσωμεν ἰδιαζούσας εἰνὰς γνώμας τοῦ σ. παρατηροῦμεν γενικῶς ὅτι τὸ ἔργον αὐτοῦ εἶναι ἄξιον πάσης προσοχῆς οὐ μόνον διὰ τοὺς μὴ εἰδικούς περὶ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν καὶ ἐπιθυμοῦντας νὰ ἔχωσι πλήρη καὶ ἀκριβῆ ἔκθεσιν αὐτῆς, κατὰ τὴν πρώτην περίοδον μέχρι τέλους τοῦ ζ'. αἰῶνος ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς εἰδικούς ἐπιστήμονας, διότι ὁ σ. ἐστήριξε τὴν ἔκθεσιν αὐτοῦ ἐπὶ τῶν δεδομένων τῶν ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν τῶν τελευταίων ἐτῶν.

X.

Chanoine L. Bayard, Tertullien et Saint Cyprien, Paris (J. Cabalda et Fils. Editems) 1913 Ἐν τῇ σειρᾷ τῆς ὑπὸ τοῦ Βιβλιοπωλείου J. Cabalda (πρὶν Lecoffre), ἐκδόσεως κειμένων καὶ σχολίων τῶν σπουδαιότερων χριστιανικῶν ἠθικολόγων ὁ Καθηγητὴς τοῦ Καθολικοῦ Πανεπιστημίου τῆς Lille Ch. L. Bayard ὑπὸ τὴν ἀνωτέρω ἐπιγραφὴν δημοσιεύει ἐν ἀρίστη γαλλικῇ μεταφράσει τὰς καλύτερας ἀληθῶς σελίδας τῶν ἀρχαιότερων λατίνων χριστιανῶν ἠθικολόγων, τοῦ Τερτυλλιανοῦ καὶ τοῦ Κυπριανοῦ. Ἐν Εἰσαγωγῇ ἐκτίθησι δι' ὀλίγων τὸν βίον, τὴν δρᾶσιν καὶ τὰ συγγράμματα ἀμφοτέρων καὶ παρέχει γενικὸν χαρακτηρισμὸν αὐτῶν ὡς ἠθικολόγων.

Διαιρεῖ δὲ τὴν ὅλην ἔκδοσιν εἰς τρία βιβλία, ὧν τὸ πρῶτον ἐκτίθησι τὴν τῶν χριστιανῶν καὶ τὴν τῶν ἔθνικῶν ζοήν, τὸ δευτέρον τὰ καθήκοντα τῶν χριστιανῶν, τὸ τρίτον ἰδιαιτέρᾳ τινα καθήκοντα, οἷον ἰδιαιτέρᾳ καθήκοντα τῶν γυναικῶν, τῶν παρθένων καὶ τῶν χηρῶν καὶ τέλος τὰ καθήκοντα τῶν κληρικῶν. Οὕτω δὲ ὁ κ. Bayard συστηματικῶς παρίστησι τὴν διδασκαλίαν τῶν δύο μεγάλων ἠθικολόγων, καταστήσας τὴν ἔκδοσιν ταύτην πολύτιμον ἀπὸ πάσης ἀπόψεως. Εἰδικῶς δὲ ἀσχοληθεὶς περὶ τὰ συγγράμματα τοῦ τε Τερτυλλιανοῦ καὶ δὴ τοῦ Κυπριανοῦ, οὗτινος τὰς ἐπιστολὰς ἐξέδωκεν ἤδη ἐν γλαφυρῇ γαλιτικῇ μεταφράσει, ἠδυνήθη ν' ἀποδώσῃ ἑπακριβῶς τὸ λατινικὸν κείμενον ἀμφοτέρων τῶν συγγραφέων καὶ ἐν τῷ ἀνωτέρῳ τόμῳ μετὰ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ζωηρότητος ἅμα καὶ παραστατικότητος τῆς ἐκφράσεως.

X.

Cursus Scripturae Sacrae inchoatus auctoribus R. Cornely, J. Knabenbauer, Fr. de Hummelauer, S. J. ab aliis Soc. Jesu presbyteris continuatus. Lexicon Graecum novi Testamenti auctore Francisco Zorell, S. J. Editio altera novis curis retractata, Parisiis 1931.

—Commentarius in librum Tobit auctore Rumualdo Galdos S. J., Parisiis 1930.

Ἐν τῇ σειρῇ τῶν περὶ τὴν Ἁγίαν Γραφήν ἐπιστημονικῶν μελετῶν, ὧν ἐγκρίσει μὲν τῶν παπῶν Ρώμης Λέοντος ιγ'. Πίου ι'. Βενεδίκτου ιε'. καὶ Πίου ια'. τρεῖς διακροπεῖς ἐπιστήμονες μοναχοὶ τοῦ τάγματος τῶν Ἰησοῦτῶν, ὁ Cornely, ὁ Knabenbauer καὶ ὁ de Hummelauer κατήρξαντο ἕτεροι δὲ τοῦ αὐτοῦ τάγματος ἐπιστήμονες μοναχοὶ συνεχίζουσιν, ὁ Φραγκίσκος Zorell πρὸ εικοσαετίας ἐδημοσίευσεν Ἑλληνικὸν Λεξικὸν τῆς Κ. Διαθήκης. Τοῦτο ἐπανεκδίδει νῦν εἰς δευτέραν ἔκδοσιν βελτιωμένην. Ὡς βάσιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀρχετύπου ἔσχε τὴν ἔκδοσιν τοῦ Tischendorf καὶ Westcott—Hort καὶ τὰς ἐπὶ τῶν κωδικῶν ἐρεῦνας τοῦ H. von Soden καὶ H. Vogels καὶ ἄλλων. Ὡσαύτως ἔλαβεν ὕπ' ὄψει τὰς σχετικὰς μελέτας τοῦ A. Deissmann, τοῦ J. Multon καὶ C. Milligan ἐπὶ τῶν παπύρων, δι' ὧν διαφωτίζεται ἡ γλῶσσοι τῆς Κ. Διαθήκης. Οὕτω δὲ κατέστησε τὸ ἔργον αὐτοῦ ἀριστον βῆθημα ἐπιστημονικὸν πρὸς μελέτην τοῦ κειμένου τῆς Κ. Διαθήκης, πλουτίσας αὐτὸ δ' ἀ νέαν παρατηρήσεων καὶ διαφωτίσας τὸ νόημα τῶν λέξεων, καὶ χωρίων ὅλων τῆς Κ. Διαθήκης. Ἐν ἑκάστη λέξει σημειοῖ πάντα τὰ χωρία, ἐν αἷς εὔρηται, ὡς καὶ τὴν ἔννοιαν αὐτῆς ἐν ἑκάστῳ χωρίῳ, ὅπου δὲ ἀνάγκη παρίσταται σημειοῖ καὶ σχετικὰ χωρία ἐκ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς καὶ τῶν παπύρων, τῆς μεταφράσεως τῶν Ο'. καὶ τῆς ἑβραϊκῆς γλώσσης καὶ τέλος ἀποδίδει λατινιστὶ ἐν πολλοῖς τὸ ἑλληνικὸν κείμενον ἀκριβέστερον τῆς μεταφράσεως τῆς Βουλγάτας.

Ἡ δευτέρα τῶν ἀνωτέρων πραγματειῶν, συντεταγμένη ὑπὸ τοῦ αἰδ. Rumualdo Galdos εἶναι ἀφιερωμένη εἰς τὸ βιβλίον Τωβίτ.

Ἐξετάζονται ἐν αὐτῇ ἐπιστημονικῶς πάντα τὰ συναφῆ πρὸς αὐτὸ ζητήματα καὶ παρέχεται ἐρμηνεία τοῦ κειμένου ἐπὶ τῇ βάσει μὲν τῆς μεταφράσεως τῆς Βουλγάτις ἐκ παραλλήλου δὲ καὶ πρὸς τὴν μετάφρασιν τῶν Ο'.

Κωνσταντίνου Λογοθέτου, Ἡ φιλοσοφία τῶν πατέρων καὶ τοῦ μέσου αἰῶνος. Μέρος Α'. Ἐν Ἀθήναις 1930, σ. 394.

Ὁ ἐν τῷ Ἀθήνησι Πανεπιστημίῳ Καθηγητὴς κ. Κων. Λογοθέτης, βουληθεὶς ἵνα παράσχῃ τοῖς φοιτηταῖς κατάλληλον πρὸς τὴν προπαρασκευὴν τοῦ μαθήματος τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας βοήθημα, ἐδημοσίευσεν τὸν ἀνωτέρω Α'. τόμον ἐν ᾧ πρὸς τῇ φιλοσοφίᾳ τῶν Πατέρων συμπεριέλαβεν ἐπιτομὴν τινα καὶ διάγραμμα τῆς τοῦ μέσου αἰῶνος φιλοσοφίας. Εὐτυχῶς δ' ἐπιθυμῶν ἵνα καταστήσῃ τὸ ἔργον καὶ εἰς τοὺς εἰδικoὺς θεολόγους χρήσιμον οὐδαμῶς ὤνησεν ὅπως ἐδιεταρίψῃ περὶ ζητήματα τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας περὶ ἃ ἡ Δογματικὴ κυρίως καὶ ἡ Πατρολογία ἀσχολοῦνται.

Ὅπως δὲ ἐν εἰσαγωγῇ τοῦ ἔργου παρασχὼν γενικὴν ἀνασκόπῃσιν τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας κατὰ τὴν τελευταίαν αὐτῆς περίοδον, καὶ ἐν πλάτει διαλαβὼν περὶ τῆς διδασκαλίας Φίλωνος τοῦ Ἰουδαίου καὶ τῆς νέας Πλατωνικῆς Σχολῆς, ὡσαύτως δ' ἐπισκοπήσας τὴν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ἐκτιθεμένην διδασκαλίαν, ἐξετάζει ἐφεξῆς τὴν διδασκαλίαν τῶν λεγομένων «Γνωστικῶν» αἰρετικῶν καὶ τῶν «Μοναρχικῶν», ἢ οἱ ἀντιτριαιδιῶν. Περαιτέρω ἐξετάζει τὴν διδασκαλίαν τῶν χριστιανῶν Ἀπολογητῶν, ἐν οἷς γενικώτερον συμπεριλαμβάνει καὶ τοὺς Ἀντιορρητικὸς Εἰρηναῖον καὶ Ἰππόλυτον Ρώμης. Ἴδιον κεφάλαιον ἀφιερῶν εἰς τοὺς Διδασκάλους τῆς Ἀλεξανδρινῆς Σχολῆς Κλήμεντα καὶ Ὠριγένην καὶ εἰς τοὺς θαυμαστάς καὶ κατηγόρους τοῦ Ὠριγένους.

Μετὰ τὴν ἐκθεσιν τῆς διδασκαλίας τῶν λατίνων Διδασκάλων καὶ ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων τοῦ β'. καὶ δ'. αἰῶνος, εἰσέρχεται εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς διδασκαλίας τῶν μεγάλων τοῦ δ'. καὶ ε'. αἰῶνος Ἑλλήνων Ποιητῶν καὶ Διδασκάλων, ἐν εἰσαγωγῇ ἐπισκοπῶν τὴν διδασκαλίαν τῶν αἰρετικῶν, εἶτα δὲ καὶ τῶν λατίνων, ἴαν ἐκτενῶς (σ. 278—344) διαλαμβάνων περὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀύγουστίνου. Τέλος ἐκτίθησι τὴν διδασκαλίαν τῶν Ἑλλήνων καὶ λατίνων, ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, τῶν ἀπὸ τοῦ ε'. μέχρι τοῦ η'. αἰῶνος ἀκμασάντων.

Ὁ κ. Λογοθέτης ἤντησεν τὴν διδασκαλίαν τῶν Πατέρων καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων ἐξ αὐτῶν τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν, ἐπισταμένως αὐτὰ διεξελθὼν καὶ ἐπ' αὐτῶν στηρίξας τὴν ἐκθεσιν καὶ ἀνάπτυξιν αὐτῆς. Ταῦτο ἀποτελεῖ τὸ κύριον γνώρισμα τῆς σπουδαίας ταύτης συγγραφῆς. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ σ. ἔντιοι σημείοι δὲν ὑπῆρξεν ἀκριβῆς. Οὕτω λ.χ. ἀποδίδει εἰς τὸν Γρηγόριον τὸν Θεολόγον καὶ Γρηγόριον τὸν Νύσσης (σ. 235, 255) τὴν διδασκαλίαν περὶ «καθαριστηρίου πυρός», ἐνῶ καὶ οἱ δυτικοὶ ἐπιστήμονες ὁμολογοῦσιν ὅτι παρὰ τοῖς εἰρημένοις ἔλλησι πατράσι καὶ διδασκάλοις οὐδαμῶς εὔρηται ἡ διδα-

σκαλία αὕτη ὡς διευτυπώθη ἰδίως ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Μ. Ἐπισκόπου Ρώμης. Τὸ «καθάσιον πῦρ» εἶναι διάφορον τοῦ «καθαριτηρίου πυρός (ignis purgatorius), ὡς ἐδέχεται αὐτὸ ἡ λατινικὴ Ἐκκλησία. Ἡ γλώμη τοῦ σ. καθ' ἣν ὁ Γρηγόριος Νύσσης ὑπερμαχεῖ τοῦ περὶ Τριάδος δόγματος τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τοῦ Εὐνοίου «συμβιβέζων τὴν Ἰουδαϊκὴν μονοθεΐαν καὶ τὴν ἑλληνικὴν πολυθεΐαν μετ' ἐκείνης μὲν παραδέχεται τὴν ἐπίστασιν τῆς θείας φύσεως μετὰ δὲ ταύτης τὴν κατὰ τὰς ὑποστάσεις διάκρισιν» (σ. 257) βεβαίως δὲν εἶναι ὁρθή διότι ἡ διάκρισις τῶν ὑποστάσεων ἦν τόσον λαμπρῶς ἀνέπτυξεν ὁ Μ. Βασίλειος, διακρίνας τοὺς ὄρους «οὐσία» καὶ «ὑπόστασις», οὐδεμίαν ἀπολύτως ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν πολυθεΐαν. Ἐν σελ. 264 ἐσημειώθη ὡς ἔτος τῆς ἀρχιερατείας τοῦ ἁγ. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας κατὰ παραδρομὴν 42 ἀντὶ 412, ἀλλ' ἂν ὑπὸ τὴν Σύνοδον, ἧς κατεδίκασε τὸν Νεστόριον ἐνοσεῖ ὁ σ. τὴν Γ'. Οἴκουμ. Σύνοδον δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι αὕτη δὲν συνεκλήθη ὑπὸ τοῦ Κυρίλλου. Ὑπὸ τοὺς «καθολικοὺς» τῆς σελ. 365 πάντως ὁ σ. ἐνοσεῖ τοὺς ὁρθοδόξους.

Ἐν τῇ ἀρίστῃ πραγματείᾳ τοῦ κ. Λογοθέτου δὲν ὑπάρχει ἡ προσήκουσα συσχέτισις τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας πρὸς τὴν τῶν Πατέρων καὶ Διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας φιλοσοφίας ὡς καὶ πρὸς τὴν τῶν αἰρετικῶν διδασκαλίαν. Ἐνιαχοῦ μόνον καὶ ὅπως παρεμπιπτόντως ὁ σ. ὑποδεικνύει τὴν σχέσιν τῆς διδασκαλίας τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ Πατρὸς ἢ Διδασκάλου πρὸς ἑλληνικὰ φιλοσοφικὰ ευστήματα. Ἄλλ' θὰ ἦτο σπουδαῖον νὰ παρασταθῇ ἡ συσχέτισις αὕτη καὶ ἡ ἐπίδρασις μὲν τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἐπὶ τὴν τῶν αἰρετικῶν διδασκαλίαν ἢ χοῦσις δὲ αὐτῆς ὑπὸ τῶν Πατέρων καὶ Διδασκάλων πρὸς ἀπόρρουσιν μὲν τῶν ἑτεροδιδασκαλιῶν θεϊκὴν δὲ ἀνάπτυξιν τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας. Οὕτω λ.χ. ὁ Ἱππόλυτος Ρώμης ἐσημείωσε περὶ τοῦ ἀντιτριαδικοῦ Νοητοῦ ὅτι ἠρῦσθη τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ «ἐκ τῶν Ἡρακλείτου δογμάτων», ὄντως δὲ ἡ διδασκαλία αὐτοῦ καὶ τῶν λοιπῶν «δυναμικῶν» λεγομένων Μοναρχιανῶν ἢ ἀνιτριαδικῶν, ἐξηγεῖται διὰ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἡρακλείτου, ὡς αὕτη ἀνεπτύχθη μεταγενεσιτέρως ἐν τῇ Σταϊκῇ Σχολῇ.

Ἀλλὰ βεβαίως διὰ τοιαύτης συσχέτισεως τῶν φιλοσοφημάτων τῶν ἀρχαίων πρὸς τὴν διδασκαλίαν εἴτε τῶν αἰρετικῶν εἴτε τῶν Πατέρων καὶ Διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας, τὸ καὶ ἄλλως εὐρὴ καὶ ἴσαν ἐκτεταμένον ἔργον τοῦ κ. Λογοθέτου ἠδύνατο νὰ προσλάβῃ μίξινον διαστάσεις καὶ νὰ καταστῇ ἀπρόσφορον ὁ δὲ τοῦτε φρενιτικὸς τοῦ Πανεπιστημίου, δι' οὗ εἶναι προωρισμένον. Πληροῖ δι' ἐπαρκῶς τὸν δ' ὃν συνεισάχθη σκοπόν, ὅθεν ἐπαξίως ἐβραβεύθη ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

X

Dr P. Heinisch Das Buch Genesis ubersetzt und eiklärt. Bonn 1930 σελ. 436.

Ἐν τῇ σειρῇ εἰς τὴν Π. Διαθήκην βραχέην ὀμαιοκαθολικῶν ὑπομνημάτων τῶν ἐν Βίβλῃ ὑπὸ τῶν αὐτόθι καθηγητῶν Feldmanu καὶ Herkenne ἐκδομένων (Die Heilige Schrift des A. Testamentes

übersetzt und erklärt in Verbrudung mit anderen Fachgelehrten) ἐδημοσιεύθη κατ' αὐτὰς ὑπὸ τοῦ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Nymwegen (Ὀλλανδίας) καθηγητοῦ P. Heurceh, οὗ τὸ ὄνομα τυγχάνει γνωστὸν καὶ ἐκ τῶν περὶ τὴν σοφολογικὴν τὴν Π. Δ. γραμματείαν ἐργασιῶν αὐτοῦ ὑπόμνημα εἰς τὴν Γένεσιν ὅπερ ἐν τῇ σχετικῇ βραχυλογίᾳ αὐτοῦ εἶναι οὐ μόνον τὸ ἀριστον πάντων τῶν ρωμαιοκαθολικῶν, ἀλλὰ θὰ καταλάβῃ ἐπίσκοτον θέσιν μεταξὺ πάντων τῶν νεωτέρων εἰς τὸ σπουδαϊότατον τοῦτο βιβλίον τῆς Π. Δ. ὑπομνημάτων. Ἐν τῇ *εἰσαγωγῇ*, ἣτις ἀποτελεῖται ἐξ 94 σελίδων, ὁ σ. θέτει ἐπὶ τάπητος ὁλόκληρον τὸ πρόβλημα τῆς Πεντατεύχου, ὅπερ ἐξετάζει μετὰ πάσης ἐμβριθείας ἀπὸ ἱστορικῆς καὶ πραγματικῆς ἐπόψεως. § 1 Ὀνομασία, περιεχόμενον καὶ διαίσεις τῆς Πεντατεύχου, § 2 ἡ περὶ τῆς μωσαϊκῆς προσλεύσεως τῆς Πεντατεύχου παράδοσις, § 3 ἐνστάσις κατὰ τῆς μωσαϊκῆς καταγωγῆς καὶ τῆς φιλολογικῆς ἐνότητος τῆς Πεντατ., § 4 ἡ μωσαϊκότης αὐτῆς. § 5 ἱστορία τῆς κριτικῆς τῆς Πεντ. Ἰδιαιτέρως δὲ διονυχίζει ἐν τρισὶ §§ τὰ ζητήματα τὰ περὶ τῆς φιλολογικῆς καὶ ἱστορικῆς ἀξίας καὶ περὶ τοῦ κειμένου τῆς Γενέσεως. Ἐπιτελεῖ βιβλιογραφία κατ' ἐκλογὴν § 9 καὶ ἐπακολουθεῖ ἀπὸ σελ. 95—427 ἡ ἐρμηνευτικὴ ἐπεξεργασία τοῦ βιβλίου (μετάφρασις καὶ ἐρμηνεία φιλολογικὴ καὶ κριτικὴ, κατακλεισμένη διὰ τοῦ συμπεράσματος καὶ εἰς ἀλφαβητικὸν πίνακος).

Ἐκάστου ἐρμηνευτικοῦ τμήματος προτάσσεται ἐπίσης βιβλιογραφία κατ' ἐκλογὴν. Ἐν δὲ τῇ ἐπὶ μέρους ἐρμηνείᾳ ὁ σ. ἐφιστᾷ ἰδιαιτέρως τὸν νοῦν εἰς τὴν ἔστω καὶ σύντομον ἐξέτασιν τῶν ἐκασταχοῦ προβαλλομένων ζητημάτων τῆς φιλολογικῆς καὶ ἱστορικῆς κριτικῆς. Ὁ σ. ὅστις τυγχάνει ἐκ τῶν φιλελευθερωτέρων ῥωμαιοκαθολικῶν ἐρμηνευτῶν, ἀνομολογεῖ δὲ ἐν τῷ προλόγῳ οἷον «ἡ συγγραφή ὑπομνήματος εἰς τὴν Γένεσιν ἀπαιτεῖ τὴν τὸλμην ὅσην καὶ αὐταπάρρησιν» ποιεῖται μὲν παραχωρήσεις τινὰς εἰς τὴν ἐλευθεριάζουσαν νεωτέραν κριτικὴν, καθόλου δ' ὅμως εἰπεῖν προσπαθεῖ νὰ μὴ ἀπομακρυνθῇ τοῦ πνεύματος τῆς ἀπὸ 27(6)1906 ἀποφάνσεως τῆς παπικῆς βιβλικῆς ἐπιτροπῆς καὶ εὐρίσκειται σχεδὸν ἐπὶ τῆς αὐτῆς γραμμῆς ἐφ' ἣς καὶ ὁ Lagrange. Οὕτω π. χ. δὲν ἀρνεῖται κατ' ἀρχὴν τὴν ἐν τῇ Πεντατεύχῳ ὑπαρξίν διπλῶν διηγήσεων περὶ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ γεγονότος, δέχεται μεταγενεστέρως παρεμβολάς, ἱστορικὰς καὶ νομικὰς, εἰς τὴν Πεντατεύχον, ὅπως δέχεται διὰ τινὰ γεγονότα καὶ διπλὴν παράδοσιν, ὡς ἐκδοχὴ χαρακτηριζομένη ὑπ' αὐτοῦ «ermässigte Ergänzungshypothese» (σελ. 29), πόρρω ἀπέχει κατ' αὐτὸν τῆς νεωτέρας διαίσεως γραπτῶν πηγῶν ἐν Πεντατεύχῳ. Ἐξ ἄλλου ὅμως ὁμολογεῖ, ὅτι ἡ Πεντατεύχος εἶναι κατ' οὐσίαν ἔργον τοῦ Μωϋσέως, ὑπεραμύεται διὰ σπουδαίων ἐπιχειρημάτων τῆς ἱστορικῆς ξηιοπιστίας καὶ αὐτῶν τῶν διηγήσεων τῆς Γενέσεως, καταπολεμεῖ σθεναρῶς τὴν περὶ γραπτῶν πηγῶν θεωρίαν, δέχεται τὴν θεοπνευστίαν καὶ αὐτῶν τῶν μεταγενεστέρων παρεμβολῶν καὶ διάκειται δυσπίστως πρὸς τὴν ὑπό τοῦ Sievers κ. ἄ. κατάχρησιν τῆς μετρικῆς ἐν ταῖς ζητήμασι τῆς φιλολογικῆς κριτικῆς τῆς Πεντατεύχου.

Καίτοι ἔνστι τῇ εἰσαγωγῇ καὶ τῇ ἐρημηναῖα ὑπάρχουσι σημεῖα, πρὸς ἃ θὰ ἔδικαιούτο τις νὰ εἶναι ἐπιφυλακτικὸς, οὐχ ἤτερον ὅμως ἢ ἐμφάνισις τοῦ νέου ὑπομνήματος δέον νὰ χαιρετισθῇ καὶ ὑπὸ τῆς ὀρθόδοξου θεολογίας, ἣτις ἐν τοῖς βιβλικοῖς ζητήμασι καὶ μάλιστα τῆς Π. Διαθήκης γινώσκει νὰ ἐκτιμᾷ ἐπαρκῶς τὴν ἀξίαν τῆς συμμαχίας τῆς ρωμαιοκαθολικῆς θεολογίας.

Π. Ι. Μ.

H. Lusseau: Essai sur la nature de l'Inspiration scripturaire (Paris, Paul Geuthner, 1930, pag. XIX+242. Fr. 40).

Anton Michel, Humbert und Kerullarios Studien. Erster Teil, Paderborn (F. Schöningh, 1925, form. 8 VIII, 139 p., 9 M. Zweiter Teil. Quellen und Studien zum Schisma des XI. Jahrhunderts, 1930, XII 495 p., 32 M. (Quellen und Forschungen aus dem Gebiete der Geschichte, hrsg. von der Görres-Gesellschaft, B. XXI, und XXIII).

Horatius M. Premoli (Barnabite), Histoire de l'Eglise contemporaine (1900 - 1925), traduit de l'Italien par le Rév. P. Louis Declercq du même Ordre, Turin-Rome (Marietti), 1930, XII, 546 p. 30 fr.

Carolus Silva Tarouca, S. J., Fontes historiae ecclesasticae medii aevi: Pars prima, Fontes saec. V-IX, Romae 1930 (Pont. Universitas Gregoriana), 8°, XVI, 544.

Peter Lippert, S. J., Die Kirche Christi, Freiburg im Breisgau (Herder die Co.) 1931, 8°, VI, 294.

A. M. Jacquin O. P. Histoire de l'Église. T. I. L'antiquité chrétienne. Paris, Éditions de la «Revue des Jeunes», (1928), in 8°, XVI 698 pp.

G. Krüger. Handbuch der Kirchengeschichte. 2. Teil. Das Mittelalter, bearbeitet von Gerhard Eicker und Heinrich Hermelink. Tübingen Mohr 1929, in-8°, XI 303 pp.

Karl Bihlmeyer. Kirchengeschichte auf Grund des Lehrbuches von F. X. von Funk. 2. Teil: Das Mittelalter. 8. Aufl. Paderborn, Schöningh, 1930. in-8°, XXI-384 pp.

Karl Heussi. Kompendium der Kirchengeschichte Siebente, durchgesehene Auflage. Tübingen, Mohr, 1930, in-8°, XII-510 pp.

Acta Conv. tus Pragensis pro Studiis Orientalibus anno MCMXXIX celebrati, Olomucii 1930.